

ŐRI TAMÁS

Négyesy László ismeretlen levele Zoltvány Irénhez

Adalék Négyesy verstani munkásságához

Négyesy László (1861–1933) első verselméleti tanulmányait az 1880-as években írta, és 1886-ban jelent meg verstanának első kiadása.¹ Ebben az időben verselméleti felfogása a gondolatritmus versalkotó szerepének kérdésében még szemben állt Arany Jánoséval.² A gondolatritmus Négyesy szerint csak másodrendű verstani elem a minden versben szükségszerűen érvényesülő hangritmus mellett.³

Az első kiadást követően Négyesy átdolgozta a verstanát, és 1898-ban megjelent a második, javított kiadás.⁴ A könyvről Négyesy barátja, Balogh Péter írt ismertetést, amelyben megállapította, hogy a szerző megalkotta a magyar vers elfogadható tudományos rendszerét. Hangsúlyozta azt is, hogy Négyesy felfogása a gondolatritmus szerepének elismerése felé közeledett.⁵ Ezt a felfogásbeli változást tükrözik azok a gondolatok is, amelyeket az itt közölt levelében Négyesy kifejtett.

A levelet egy antikváriumban vásárolt, Négyesy László által Zoltvány Irénnek dedikált kötetben fedeztem fel. A kötet a *Magyar verstan* fentebb említett második kiadása. A dedikáció szövege: „Dr. Zoltvány Irén tanár úrnak igaz tisztelete jeléül Négyesy László”. A levél címzettje tehát Zoltvány Irén (1859–1938) bencés szerzetes és irodalomtörténész, aki 1882-től a pannonhalmi tanárképző főiskola tanára, 1910–1921 között igazgatója volt. 1896-ban az Országos Közoktatási Tanácsnak is tagja lett.⁶

Négyesy a levelet egy félbehajtván 11×17 cm méretű papírlapra, illetve egy ugyanakkora toldaléklapra írta tollal, összesen öt oldalon. A levél borítékja nincs meg. A sorok előtt, a lapok bal oldalán három helyen – feltehetően Zoltványtól származó – ceruzás bejegyzés található. Ezek közül az egyik csak egy kérdőjel, a másik kettő szöveges, apró betűkkel írt, nehezen olvasható. Mivel Négyesy levélkezdő megszólítása nem a lap

* A szerző magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár (Szombathely).

1 NÉGYESY László, *Magyar verstan: középiskolai segédkönyvül s magánhasználatra* (Budapest: Franklin Társulat, 1886).

2 Arany 1856-ban írt alapvető verstani tanulmánya: *A magyar nemzeti vers-idomról*. Kötetben először: ARANY János, *Prózai dolgozatai*, 3–54 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-hivatala, 1879).

3 KECSKÉS András, *A magyar verselméleti gondolkodás története: a kezdetektől 1898-ig*, Irodalomtudomány és kritika (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991), 380.

4 NÉGYESY László, *Magyar verstan középiskolák számára és magánhasználatra* (Budapest: Franklin Társulat, 1898).

5 Idézi: KECSKÉS, *A magyar verselméleti...*, 393.

6 VÁNYI Ferenc, DÉZSI Lajos és PINTÉR Jenő, szerk., *Magyar irodalmi lexikon* (Budapest: Kassák Kiadó, 1993), 870.

tetejére került, ezért felette maradt üres hely, ahova ugyanolyan apró betűs kézírással könyvcímeket jegyeztek fel ceruzával. A levél számos sora egyenes vonallal, ceruzával aláhúzott, ezek valószínűleg Zoltvány kiemelései.

Négyesy a levél első soraiban utal arra, hogy Zoltvány a verstani észrevételeit megírta neki, de ennek sajnos nincs nyoma a Négyesy-hagyatékban, amely a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában található. Zoltvány Irén által írt levél egy sem szerepel a hagyatékban.⁷

Négyesy László hetvenedik születésnapjára emlékkönyvet adtak ki, ennek szerzői közt ott található Zoltvány is, bár ő nem tanulmányt vagy visszaemlékezést közölt. Írása csupán udvarias tisztelgés, amelyben röviden méltatja a „sokoldalú” tudóst, és jó egészséget kíván a „nagyérdemű” elnöknek a további alkotómunkához.⁸

Az alábbiakban betűhíven közlöm Négyesy László Zoltvány Irénhez írt levelét.

Mélyen tisztelt Kartárs Úr!

Verstanomat illető szíves sorait nagyon szépen köszönöm; örvendek, hogy tisztelettel felajánlt munkám kedvességet talált Doctor úrnál.

Nem kevésbé örülök azonban annak is, hogy a kis munka egyes tételei észrevételeket támasztottak. Az illető pont olyan kérdése a verstannak, melyet csak erős nézeteltérések után lehet valamennyire tisztázni.

Reám nézve könnyebb lett volna egyszerűen megmaradni a régi nyomon, a verset tisztán hangbeli képletnek fogni fel s úgy magyarázni, mint zeneszerű kíséretet a költemény szövegében. De több évi megfigyelés és elmélkedés után arra a meggyőződésre jutottam, hogy a rhythmus és a költői beszéd tartalma közt nemcsak ily kíséretszerű kapcsolat van, s a verses beszéd hatását nem magyarázza meg eléggé a tartalomnak és az esztétikai küszöböt alig meghaladó ama zenei élvezetnek hatása, melyet a versforma magában véve okoz mégha a két tényezőre az esztétikai közrehatás Fechner-féle elvét alkalmazzuk is.⁹ Valamely belsőleg is nem ritmusos szöveghez, mely például Zách Klára történetét beszéli el, hiába dobolnánk ki újjunkkal, vagy akár pengetnők cziterán az Arany-féle költemény puszta rhythmusát, a hatás nem lenne azonos, mint Arany Zách Klárájában. Úgy gondolom, lényeges mozzanat e hatásban, hogy éppen azok a szavak, melyek a gondolatot ábrázolják, adják a hangbeli rhythmust is.¹⁰ A mint a költői beszéd foly és halad, ringásában, hullámzásában ott van maga a gondolat is, mert hangtestével ben-

7 A katalógus jelez egy Zoltvány-levelet a Zrínyi-kiadás ügyében, de helyette csak Négyesy feljegyzése található, feltehetően Zoltvány levele alapján. Lásd: MTAK Kézirattár, Ms 715/18–34 jelzet alatt.

8 ZOLTVÁNY Irén, „Emléksorok Négyesy László ünneplésére”, in *Emlékkönyv Négyesy László hetvenedik születésnapja alkalmából*, szerk. PINTÉR Jenő, 209–210 (Budapest: Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 1931), 210. Négyesy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke, Zoltvány pedig az egyik alelnöke volt.

9 Gustav Fechner (1801–1887) német fizikus és pszichológus, kísérleti vizsgálatok alapján megfogalmazta az esztétikai tetszés alapelveit. Lásd: SZERDAHELYI István, ARADI Nóra, AMBRUS Nóra és ZOLTAI Dénes, szerk., *Esztétikai kislexikon* (Budapest: Kossuth Kiadó, 1979°), 208.

10 A sorok előtt ceruzás bejegyzés: „v.ö. Ponori [?] vonatkozó példáját!”.

ne úszik e ρυθμος¹¹-ban. A gondolatfejlődés, sorozás maga is rhythmusos. A szerves kapcsolat nélkül hogyan magyarázzuk meg azt a tüneményt, hogy Vörösmarty hexameteri zeneileg is annyi szövegnek tűnnek föl,¹² mikor a pusztán hangbeli rhythmus tekintetében semmi lényeges különbség nincs köztök és a többiek hexameteri közt? Valószínű, hogy a vers mint vers is jobban tetszik, ha idomait tartalom tölti meg,¹³ ha minden taktus, mely oly szabatosan, kristályosan hangzik, mond is valami lényegest. A szerves kapcsolatra látszik utalni az az analogia is, mely egyrészt a zenei stropha, periodika, rend, ütem és arsis elemei, másrészt mondatkör, összetett mondat, mondat, szó és tördaszték közt kétségtelenül megvan. Hogy ez több a pusztán analogiánál, arra lelki életünk egységessége és hangtermelő szervezetünk ugyanazonossága akár zenében, akár beszédben mintegy számot adnak. A zenei energia és szakaszolás, nem igen más okok terméke mint a beszédbeli hangsúly és szerkezetek, s talán az egész zene az emberi beszéd elemeiből eredt; midőn pedig erede, nemcsak a hangot ragadta magával szárnyain, hanem a lélekből is valamit, lent a földön csak a képzetekké sűrűdött elemet hagyva. A hanganyaggal, e testi szervezettel együtt elvitte a lélek formáló erejét is. A verses költészetben tehát, mely félig zene is, a zenei és a gondolati elem egysége csak szerves lehet.

Bocsánat e röptében odavetett és itt-ott cizfrán kifejezett töredékekért; nem mondom, hogy csalhatatlanul igazak, de azért így gondolkodtam. Megjegyzem azonban, hogy nem Gyulaiék iránti engedelmény¹⁴ nálam ez az elmélet, hanem saját gondolkodásom eredménye. Thewrewk Emil ugyan alig fogja elismerni,¹⁵ de én nagyon tudom becsülni Arany intuitióját ebben a pontban is.

Thewrewk május elején az akadémiában felolvasást jelentett be „Rhythmusi kérdések” címmel; azt hiszem erről is szólni fog. Talán majd összel én is kifejtem nézeteimet. De nagyon üdvös volna, ha többen szólnánk e kérdéshez. Nyelvőr, Kath. Szemle, Phil. Közlöny mind készen állnak e célra.

Ha azonban Doctor úr érdemileg nem volna hajlandó hozzászólni a kérdéshez, becses tanácsait, észleleteit magánúton is igaz köszönettel venném s kérem, tiszteljen meg velök. Mint látni méltóztatik, az észrevételek igen jelentős[s] hatással vannak rám.

Boldog ünnepeket kívánva maradok igen tisztelt Doctor úrnak

alázatos szolgája
Négyesy László

Budapesten 1898. ápr. 8.

11 Rhüthmosz, azaz ritmus.

12 A sorok előtt ceruzával beírt kérdőjel.

13 A sorok előtt ceruzairású bejegyzés: „ez természetes!”

14 Négyesy az 1880-as évek elején Gyulai Pál (1826–1909) egyetemi óráin bemutatta verstani elméletének alapvonásait, és heves vitákra került sor a tanár és tanítványa között. Gyulai nagyra értékelte, de nem fogadta el Négyesy – Arany tanításait is több ponton bíráló – elméletét. Lásd: PAP Károly, „Négyesy László és Beöthy Zsolt barátsága”, in PINTÉR, *Emlékkönyv Négyesy László...*, 130–141, 131.

15 Pónori Thewrewk Emil (1838–1917) egyetemi előadásainak kiadott jegyzete szerint Arany gondolatritmusát nem tekintette ritmusnak. Pónori Thewrewk mentora volt Négyesynek az első verselméleti tanulmányainak megjelenése idején. Lásd KECSKÉS, *A magyar verselméleti...*, 325, 370.